

Лекція з Теми «Публічна обіцянка винагороди як різновид недоговірною зобов'язання».

План лекційного заняття:

1. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу.
2. Публічна обіцянка винагороди за результатами конкурсу.
3. Співвідношення зобов'язань з публічної обіцянки винагороди з іншими схожими зобов'язаннями.

1. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу

Публічна обіцянка винагороди – це звернена до невизначеного кола осіб обіцянка майнової винагороди за досягнення обумовленого результату тому, хто досягне цього результату. Статті 1144-1148 ЦК України регулюють відносини, що виникають з цього зобов'язання. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу має юридичне значення лише за наявності певних ознак.

Підставою виникнення такого зобов'язання слід визначити юридичний склад з елементами двох однобічних правочинів. Перший – це публічне обіцяння винагороди, другий – досягнення особою певного результату. Вони мають зустрічний характер, але не вважаються договором.

Суб'єктами цих відносин можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Особливих вимог до особи, яка обіцяє виплатити винагороду, не встановлено, тому такою особою може бути будь-хто.

Строк виконання завдання може бути як встановлений, так і не встановлений в оголошенні. В останньому випадку завдання вважається чинним протягом розумного строку, відповідно до змісту завдання.

Незалежно від форми сповіщення про винагороду вона повинна містити такі умови:

- 1) зміст завдання;
- 2) строк виконання завдання;
- 3) місце його виконання;
- 4) форма та розмір винагороди, які заздалегідь визначаються особою, що обіцяє винагороду.

Публічна обіцянка винагороди ніяких прав та обов'язків у тих, до кого вона звернена, не породжує. Відповідні права у них виникають тільки при досягненні вказаного в обіцянці результату. У разі виконання завдання і передання його результату особа, яка публічно обіцяла винагороду, зобов'язана її виплатити (п. 1 ст. 1148 ЦК України), а якщо завдання було виконано кількома особами, то винагорода розподіляється між ними порівну.

Припинення зобов'язання:

- 1) досягнення результату (передання його особою, яка перша виконала завдання, і виплати цій особі винагороди);
- 2) закінчення визначеного для виконання завдання строку;
- 3) закінчення "розумного" для виконання завдання строку;

4) публічне оголошення про припинення (виникає право на відшкодування реальних витрат).

Особа, яка публічно обіцяла винагороду, має право відмінити дану публічну обіцянку (право відступу). Відміна повинна бути зроблена публічно, у тій же формі, що й була оголошено. У цьому разі особа, яка понесла реальні витрати на підготовку до виконання завдання, має право на їх відшкодування.

2. Публічна обіцянка винагороди за результатами конкурсу

Зобов'язання з оголошення конкурсу виникають не по досягненню єдиного чи бажаного результату, а в результаті визначення кращого з представлених на конкурс.

Риси конкурсу:

- 1) публічність;
- 2) винагорода обіцяється за найкращий досягнутий результат.

Оголошення конкурсу може бути зроблено у будь-якій формі. Суб'єктами є засновник конкурсу та учасники конкурсу. Ними можуть бути юридичні і фізичні особи.

Умови конкурсу поділяються на **обов'язкові та факультативні**.

Обов'язкові:

- 1) про предмет конкурсу (предметом можуть бути результат творчої, інтелектуальної діяльності, виконання робіт, вчинення певної дії тощо);
- 2) розмір винагороди, яка може визначатися у грошовій сумі і в іншій матеріальній цінності.

Відсутність будь-якої з вказаних умов позбавляє конкурс юридичної сили.

Факультативними умовами є умови про строк та інші умови, що може висунути організатор конкурсу. Для конкретного конкурсного правовідношення вони стають обов'язковими.

Етапи конкурсу:

- 1) оголошення конкурсу;
- 2) надання робіт на конкурс;
- 3) оцінка поданих на конкурс робіт;
- 4) підведення підсумків;
- 5) сплата винагороди.

Законодавець не вимагає від засновника конкурсу вказувати місце представлення робіт, строк оцінки робіт, однак специфіка проведення конкурсу вимагає визначення цих умов. Засновник має право змінити умови конкурсу до його початку. Форма оголошення про зміну умов конкурсу така сама, як про оголошення конкурсу. Якщо зі зміною умов конкурсу участь у ньому для особи втратила інтерес або стала неможливою, ця особа має право на відшкодування засновником витрат, які були нею понесені для підготовки до участі в конкурсі.

Засновник конкурсу має право відмовитися від його проведення, якщо проведення стало неможливим за обставин, які від нього не залежать. Стаття 1153 ЦК України НЕ містить обов'язку засновника конкурсу оголосити про

відмову від конкурсу у тому самому порядку, у якому було його оголошено, але вбачається, що це необхідно.

Переможцем конкурсу є особа, яка досягла найкращого результату. Процедура визначення переможця встановлюється засновником конкурсу. Він може доручити провести оцінку представлених на конкурс результатів спеціально створеній комісії, іншій організації чи провести її самостійно. Засновники не повинні мотивувати прийняте рішення.

Про результати конкурсу засновник повинен повідомити у тій формі, в якій його було оголошено. Учасники конкурсу вправі оскаржити у суді прийняте рішення.

За наслідками оцінювання результатів інтелектуальної, творчої діяльності, засновник конкурсу може прийняти рішення про:

- 1) присудження призових місць та нагород, які були визначені мовами конкурсу;
- 2) присудження окремих призових місць, якщо їх було встановлено декілька, та нагород;
- 3) відмову у присудженні призових місць, якщо жодна із робіт не відповідає вимогам;
- 4) присудження заохочувальних призів або нагород.

Переможець має право вимагати від засновників виконання свого зобов'язання у строки, встановлені умовами конкурсу. Якщо предметом був результат інтелектуальної, творчої діяльності, засновник не має права використовувати його без згоди переможця. Засновник має переважне право перед іншими особами на укладення з переможцем договору на використання предмета конкурсу. Переможець має право на одержання премії і на авторську винагороду. Засновник конкурсу повинен повернути учасникам конкурсу роботи. Якщо учасник конкурсу протягом місяця від дня оголошення його результатів не пред'явив вимогу про повернення речі, вважається, що засновник конкурсу має право подальшого володіння нею. Якщо річ, подана на конкурс, не була подарована засновникові або куплена ним, він може набути право власності відповідно до ст. 344 ЦК України (набувальна давність).

Пригадаємо, що відповідно до положень ст. 344 ЦК України **набувальна давність** є однією з підстав набуття права власності, яка може виникати у випадках, коли особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом десяти років або рухомим майном – протягом п'яти років.

3. Співвідношення зобов'язань з публічної обіцянки винагороди з іншими схожими зобов'язаннями¹

Питанням співвідношення зобов'язань із публічної обіцянки винагороди з іншими зобов'язаннями присвячено чимало наукових праць, серед яких значна кількість присвячена порівняльному аналізу зобов'язань із публічної обіцянки

¹ В основі викладення цього питання - публікація Майна Г.Є. Співвідношення зобов'язань із публічної обіцянки винагороди, гри та парі.

винагороди, гри та парі. Так, Г.Є. Майна зазначає, що зобов'язання з публічної обіцянки винагороди досить тісно пов'язується з концепцією гри. За сучасних умов порядок формування відносного цивільного правовідношення з публічної обіцянки винагороди, а також власне конструкція відповідного недоговірною цивільного правовідношення все більше використовується в сфері розваг. Активний розвиток останньої обумовлює необхідність визначення співвідношення між зобов'язанням з публічної обіцянки винагороди та зобов'язаннями з гри та парі.

Цивільні відносини з публічної обіцянки винагороди стали предметом окремої уваги на рівні положень ЦК України. Актам цивільного законодавства присвячено окрему главу 78, до складу якої входять 14 статей. Зазначені правовідносини мають відносний характер і становлять цивільно-правове зобов'язання. Правовідносини з гри та парі також мають відносний характер і є зобов'язанням, однак не стали предметом окремої уваги в положеннях чинного цивільного законодавства України. Такі правовідносини називаються в юридичній літературі натуральними, тобто такими, що не підлягають судовому захисту, а тому і виконання яких не може забезпечуватися апаратом державного примусу. В умовах дедалі більшого використання зобов'язань з азартної гри положень про правочин та зобов'язання недостатньо для вирішення питань, що виникають в практиці, і які пов'язані з азартними ризиками. Приписи глави 78 ЦК України розділені між двома параграфами, які регулюють відносини з публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу та за його результатами. Правовідносини з гри та парі також не є тотожними одні одним, хоча і об'єднуються загальною концепцією. У зв'язку з цим розгляд цього питання необхідно проводити на платформі протиставлення особливостей виникнення зобов'язань з публічної обіцянки винагороди, зокрема в контексті їх поділу на ті, що не пов'язані з проведенням конкурсу та за результатами конкурсу, а також специфіки конструкції таких правовідносин особливостям виникнення зобов'язань з гри та парі й специфіці їх конструкції.

1. Сутність правовідносин з публічної обіцянки винагороди, гри та парі. З положень глави 78 ЦК України випливає, що при здійсненні публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу особа зобов'язується передати таку винагороду за передання їй відповідного результату (передання інформації, знайдення речі, знайдення фізичної особи) (ч. 1 ст. 1141). Своєю чергою при оголошенні конкурсу його засновник бере на себе зобов'язання видати нагороду (премію) переможцю або переможцям відповідно до умов конкурсу (ч. 3 ст. 1151 ЦК України).

Водночас гра та парі також підлягають диференціації. Поняття парі є ширшим за гру. Зокрема, за умовами парі кожна зі сторін зобов'язується у випадку правильності твердження іншої сторони щодо настання певної події сплатити на користь другої сторони визначену суму коштів або здійснити іншу дію. Загалом ж зобов'язання з гри та парі були відомі ще праву Стародавнього Риму в якому парі розглядалось як правочин з приводу зіткнення протилежних думок з метою закріплення їх правильності і вирішення спору на користь одного

з учасників. Що ж стосується гри, то вона полягає в здійсненні її учасниками сукупності правомірних дій, що призводять до заздалегідь невизначного результату в залежності від якого виникає право одержати винагороду. Гра, як діяльність, здійснювана для спільного проведення часу, обумовлює виграш або програш учасників. Водночас вже в цій частині можна вгледіти наявність схожих рис між окресленими зобов'язаннями. Зокрема, якщо парі полягає в підтвердженні або спростуванні твердження певної особи, а гра є різновидом парі й полягає у підтвердженні її припущення (виграш) або спростуванні такого припущення (програш), тоді виходить, що публічна обіцянка винагороди може слугувати формою для обрамлення правовідносин гри та парі. Зокрема, особа може пообіцяти винагороду за одержання іншою особою певного результату у грі. Наприклад, організатор тирю може пропонувати винагороду за «збиття» певної кількості мішеней або відповідно до однієї зі стародавніх забав організатор може помістити певне майно, наприклад, черевики чи рукавиці на вершині гладкого стовпа й пообіцяти, що це майно перейде у власність особи, яка зможе його дістати. Що ж стосується конкурсу, то його сутність взагалі може становити гра, наприклад, командний вид спорту, а проведення конкурсу передбачати чемпіонат з визначенням переможця який і одержить приз.

2. Порядок виникнення правовідносин. В рамках загальнопоширеного підходу до поділу зобов'язань на договірні та недоговірні в сучасній юридичній літературі активно підтримується думка, що підставою виникнення зобов'язань з публічної обіцянки винагороди виступає односторонній акт, тобто односторонній правочин. Водночас відповідно до пануючої в цивілістиці думки підставою для виникнення зобов'язань гри та парі виступає цивільно-правовий договір. Поряд із цим критерій підстави не може вважатись однозначним фактором диференціації порядків виникнення обох досліджуваних моделей правовідносин.

При публічній обіцянці винагороди, незалежно від того чи пов'язана вона з проведенням конкурсу або ж не передбачає його реалізацію, лише власне публічна обіцянка має односторонній характер. Водночас, вона не зобов'язує інших осіб реагувати на таку обіцянку і не примушує їх до вступу у правовідношення. Лише волевиявлення інших зацікавлених осіб може призвести до формування цивільного правовідношення. Так само і при виникненні цивільного правовідношення гри та парі ініціатором формування юридичних зв'язків може виступати конкретний суб'єкт цивільного права. Крім того, пропозиція прийняти участь у грі може мати неперсоніфікований характер, тобто адресуватись невизначеному колу осіб і по суті оформлюватись публічною обіцянкою винагороди. При у цьому у випадку з публічною обіцянкою винагороди за результатами конкурсу сам конкурс може становити гру (чемпіонат). Позиція, що зобов'язання з гри та парі виникають на підставі одностороннього правочину або системи односторонніх правочинів, які можуть послідовно вчинятись в тому числі організаторами та учасниками гри виглядає не менш дискусійно, ніж теза про те, що підставою виникнення таких відносних цивільних правовідносин є лише цивільно-правовий договір.

Окреслене демонструє лише схожі риси механізму виникнення цивільного правовідношення з публічної обіцянки винагороди та договірному порядку виникнення зобов'язання з гри та парі. Зобов'язання з гри та парі дійсно можуть виникати на підставі договору, що укладається безпосередньо між гравцями або ж між організатором гри та її гравцями. Своєю чергою публічна обіцянка винагороди може виступати способом налагодження юридичних зв'язків між суб'єктами цивільного права як щодо гри та парі, так і стосовно інших за характером суспільних зв'язків. Проте на відміну від договору, умови якого можуть бути конкретизовані, умови завдання зміні не підлягають, а пропозиція виконати завдання або прийняти участь у конкурсі адресується переважно невизначеному колу осіб.

3. Суб'єктний склад правовідносин. Учасниками правовідносин з публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу є особа, яка пообіцяла винагороду, а також особа (особи), яка виконала завдання і передала його результат. Своєю чергою учасниками правовідносин з публічної обіцянки за результатами конкурсу виступає засновник конкурсу, а також учасники конкурсу. За своєю природою конкурс є організованим заходом у зв'язку з цим відносини між засновником конкурсу та його учасниками виникають вже на стадії його проведення. Визначення переможців конкурсу лише обумовлює встановлення суб'єктів на користь яких засновник зобов'язаний виконати обов'язок майнового або заохочувального характеру. Положення чинного цивільного законодавства України не встановлюють обмежень щодо можливості участі у відповідних правовідносин на стороні одного з учасників лише фізичних або лише юридичних осіб. У зв'язку з цим як особою, яка пообіцяла винагороду, так і особою, яка виконала завдання чи приймає участь у конкурсі може бути як фізична, так і юридична особа. Обмеження щодо суб'єктного складу можуть визначатись лише характером самого завдання або конкурсу. Зокрема, якщо конкурс має особистий характер і полягає, наприклад, в участі в певному індивідуальному виді спорту, тоді його учасником може бути лише фізична особа. Учасниками зобов'язань із гри та парі можуть бути і лише фізичні особи, зокрема, коли такі зобов'язання виникають без участі професійного організатора гри, тобто за межами грального закладу. Водночас у цій частині відносини з гри та парі можуть ставати предметом окремого спеціального правового регулювання. Якщо гра має азартний характер, положення законодавства можуть встановлювати вимогу ліцензування відповідної діяльності і визначати вимоги до організовано-правової форми здійснення такої діяльності організатором, вимоги до нерухомого майна, де здійснюється гра, до статутного капіталу, а також до обладнання приймання, обліку та обробки ставок. Гравцями можуть як фізичні особи, так і юридичні особи, наприклад, спортивні клуби.

4. Об'єкт і зміст правовідносин. У зобов'язаннях з публічної обіцянки винагороди юридичним об'єктом виступає передача особою, яка пообіцяла винагороду, особі (особам), яка виконала завдання або переможцю конкурсу власне обумовленої винагороди. Матеріальним об'єктом таких правовідносин

виступає власне результат виконання завдання, якщо він являє собою річ або інше майнове благо, та винагорода, яка, зазвичай, має матеріальний характер.

З наведеного випливає, що у зобов'язаннях з публічної обіцянки винагорода особа має право виконати завдання або прийняти участь у конкурсі. При передачі результату завдання або у випадку перемоги у конкурсі вона має право вимагати передачі їй винагороди. Своєї чергою особа, яка пообіцяла винагороду, зобов'язана передати її.

Юридичним об'єктом зобов'язання з гри та парі є власне участь особи у грі чи парі, а також передача переможцю стороною, яка програла гру чи парі або організатором гри виграшу. Матеріальним об'єктом таких правовідносин є власне виграш, який, зазвичай, має майновий характер. Водночас гра може пов'язуватись з суто «спортивним інтересом» і не передбачати одержання переможцем винагороди. Крім того, в якості нагороди може виступати визнання особи переможцем.

В окресленому також спостерігаються спільні ознаками між зобов'язаннями з публічної обіцянки винагорода та зобов'язанням з гри та парі. Саме в частині об'єкта відповідних зобов'язань, а також динамічних властивостей їх змісту можна вгледіти певні специфічні риси правовідносин з гри та парі.

Стосовно об'єкта слід зважати на мету встановлення правовідносин. Обидва види зобов'язань є результатом цілеспрямованої і усвідомленої поведінки їх учасників, а тому кожен із них, вступаючи у такі правовідносини, перевпливає певну мету.

Як випливає зі змісту ст. 1141 ЦК України, особа, яка обіцяє винагороду без оголошення конкурсу, бажає одержати певне благо, зокрема річ, інформацію тощо, за що і передає виконавцю винагороду. При оголошенні конкурсу винагорода встановлюється за перемогу. Засновник конкурсу, не набуває прав на предмети, що передаються на конкурс.

У випадку з грою та парі це питання вирішується дещо по-іншому. Зокрема, якщо гра не має азартного характеру, її метою може бути задоволення власних немайнових потреб, зокрема морального задоволення, що не передбачає надання одним учасником іншому певного майнового блага, хоча гра може передбачати визначення переможця. Парі ж за своїм характером також передбачає визначення переможця, однак винагорода переможця може мати моральний характер і полягати в самому факту визнання його таким.

Однак, якщо йдеться про азартну гру, тоді окреслене знаходить конкретизацію. Гральний бізнес заснований на поєднанні двох взаємозалежних задач – придбанні матеріальних благ і задоволенні власних потреб, що полягають у бажанні досягти певного стресового стану. Азартні ігри характеризуються майновим наданням учасником, який програв, на користь особи, яка виграла. Іншими словами, в азартній грі переможець, зазвичай, не тільки не втрачає в майновому плані, проте навпаки, збагачує свою майнову сферу за рахунок переможеного. Переможений же гравець, зазвичай, втрачає матеріальні блага, надані для гри (ставку, внесок тощо).

Окреслена специфіка азартної гри загалом може бути перенесена на порядок виникнення правовідносин з публічної обіцянки винагороди та на зміст таких правовідносин. Однак, зміст глави 78 ЦК України дає змогу стверджувати, що це обумовлюється переважно диспозитивними засадами цивільного права. Відповідна конструкція не проектувалась спеціально під азартні ігри. Наприклад, досить гармонійно виглядає внесення учасниками конкурсу певного внеску для участі в ньому. Однак, одержання особою, яка публічно пообіцяла винагороду без оголошення конкурсу, певного майнового блага для участі у виконанні завдання виглядає досить нетипово, хоча загалом і є можливим.

Стосовно динаміки слід зазначити, що як зобов'язання з публічної обіцянки винагороди, так і зобов'язання з гри та парі наділені умовністю. Особа, яка пообіцяла винагороду, зобов'язана надати її лише за умови виконання певним суб'єктом завдання і передачі його результату такій особі або за умови здобуття призових місць у конкурсі. Своєю чергою організатор гри або переможена особа зобов'язані виконати свій обов'язок з передачі виграшу за умови, якщо особа виграла у відповідній грі.

Поряд із цим в сучасній науковій літературі вказується на те, що правовідносини з гри та парі виникають на підставі так званих алеаторних або ризикових правочинів. В основі гри та парі лежить ризик, який визначає, що залежно від обставин виграє одна й одночасно програє інша сторона. Водночас за такими правочинами в залежність від ризику поставлено розмір чи саме існування зустрічного надання. Іншими словами, ризиковістю в такому розумінні характеризуються, зазвичай, азартні ігри, які передбачають здійснення гравцем певного майнового надання і залежність збільшення розміру такого надання або його втрати від виграшу або програшу відповідно.

Отже, публічна обіцянка винагороди може виступати платформою для встановлення правовідносин з гри та парі, хоча останні також можуть виникати і на підставі цивільно-правового договору. Така юридична платформа практично повністю забезпечує всі можливості варіації виникнення правовідносин гри та парі, зокрема як при їх неазартній, так і азартній природі. Хоча саме азартні ігри, які передбачають здійснення гравцем (гравцями) певного майнового надання на користь іншого гравця чи організатора гри і визначають залежність збільшення майнової сфери такого гравця або втрати надання від результатів гри, найбільше демонструють ту обставину, що конструкція порядку правовстановлення з публічної обіцянки винагороди не проектувалась спеціально для виникнення зобов'язань з гри та парі, проте може бути використана і для цієї мети. Окреслена платформа правовстановлення, зазвичай, використовується для одержання особою, яка пообіцяла винагороду, певного блага від виконання завдання, взамін передачі виконавцю винагороди, або проведення конкурсу, що не завжди має характер гри. Наприклад, лотерея як різновид групової або масової гри, за характером конструктивних особливостей порядку правовстановлення і специфіки породжуваних при її здійсненні правовідносин, являє собою «гібрид» гри та публічної обіцянки винагороди. Засновник лотереї публічно обіцяє визначену винагороду, розмір якої може збільшуватись від початкового розміру,

в залежності від настання певних обставин – випадання виграшу на певний лотерейний квиток. Обіцянка має публічний характер. Правила участі визначаються правилами лотереї. Сама ж гра має ризиковий характер. Її специфікою є те, що для участі гравець повинен купити лотерейний квиток, тобто, по суті, здійснити внесок, а збільшення його майнової сфери або втрата вкладених коштів залежить від виграшу або програшу відповідно.

Питання для перевірки знань та самоконтролю:

1. Охарактеризуйте публічну обіцянку винагороди як різновид недоговірного зобов'язання.
2. Назвіть підстави виникнення зобов'язань з публічної обіцянки винагороди.
3. Які відомості мають бути в оголошенні? Як це питання врегульовано в чинному ЦК України і в проєкті ЦК України?
4. Чи завжди строк є обов'язковим елементом оголошення?
5. Охарактеризуйте публічну обіцянку винагороди за результатами конкурсу як різновид недоговірного зобов'язання.
6. Які відмінності у врегулюванні зобов'язання з публічної обіцянки винагороди за результатами конкурсу в чинному ЦК України та в нормах про публічний конкурс проєкта ЦК України?
7. Які умови конкурсу Ви знаєте? Охарактеризуйте обов'язкові та факультативні умови.
8. Охарактеризуйте етапність конкурсу.
9. Яке значення має набувальна давність у зобов'язаннях з публічної обіцянки винагороди за результатами конкурсу?
10. Які зобов'язання є близькими до зобов'язань із публічної обіцянки винагороди? Чому на Вашу думку вони не врегульовані у ЦК України?